

Zafer YILMAZ*

John Dewey'in Liberalizmi: Birey/cilik-Toplum ve Özgürlük

Özet

Liberalizm, ortaya çıkışı ve gelişimi süresince farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiş, bu duruma bağlı olarak da anlamı ve kapsamı konusunda farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Amerikalı filozof J. Dewey'in liberalizm yorumu incelenmiştir. Dewey, sosyal liberaller grubu içinde yer alarak, J. Locke geleneğinin devamı mahiyetinde olan, klasik liberalizme eleştirel yaklaşmış, üzerinde durduğu diğer konularda olduğu gibi liberalizmin de, reformdan geçirilip yeniden inşa edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Dewey'in liberalizmi, toplum içerisinde yer alan bireyi ve özgürlüğün kültürle olan ilişkisini ön plana çıkarır.

Anahtar Terimler

Dewey, Liberalizm, Birey/cilik, Toplum, Özgürlük.

John Dewey's Liberalism: Individual/ism-Community and Freedom

Abstract

Liberalism, throughout its appearance and development, has been evaluated from different perspectives and, accordingly, different interpretations have been made about its meaning and scope. In this study, liberalism of American philosopher J. Dewey was investigated. Dewey approached the conventional liberalism, which was somewhat the maintenance of J. Locke convention, and thought that it was necessary to revise and reform liberalism as well as other issues he focused on. Dewey's liberalism highlights the individual in the community and the relationship between freedom and culture.

Key Terms

Dewey, Liberalism, Individual/ism, Community, Freedom.

---

* Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi A. B. D.

Giriş

Pragmatizmin öncülerinden olan Amerikalı filozof John Dewey (1859–1952), Amerikan pragmatizmini araçsal bir karakterde ele almış ve geliştirmiştir. Bu doğrultuda, sosyal bir filozof olarak Dewey, yaklaşık bir asırlık ömrü boyunca, işe, eyleme dönük pratik bir felsefe olarak nitelendirilen ve faydacılık olarak tanımlanan ve de öncesinde daha teknik bir biçimde ele alınan pragmatizmi bir dünya görüşü biçimine dönüştürmüş ve genel felsefe problemlerinin yanı sıra sosyal problemlere, birey ve toplum hayatının geneline uygulanabilir bir biçime sokmaya çalışmıştır. Dewey'in felsefede hareket noktası evrimselci bütünlük ve Hegelci monizmdir (geist). Fakat Dewey, Hegel gibi idealist, rasyonalist değil daha çok evrimselci empirik bir çizgidedir. Kendisi de daha sonra Hegelciliği yadsımakla birlikte üzerindeki Hegelci etki devam etmiş ve bu etki onun tüm düşüncesine yansımıştır. Fakat olgunluk dönemi düşüncelerinde Hegelcilikten geriye sadece tekçilik kalmıştır. Bu açıdan Dewey'in felsefesi ki, olgunluk dönemi eserlerinden de anlaşılacağı üzere, doğallaştırılmış Hegelcilik biçiminde, doğayı organik bir bütün halinde ele alan ve bu varlık alanının dışında herhangi bir gerçekliği kabul etmeyen, dolayısıyla da herhangi bir epistemolojik düzalizmin söz konusu olmadığı doğal bir felsefe olarak karşımıza çıkar. Dewey'in felsefesinde bilgi, ayrılmaz bir "bir"lik içerisinde sürekli değişim halindeki doğanın bir parçası olan insanın doğa ile bir anlamda da kendisi ile pratik/pragmatik eylem/deneyimler aracılığıyla etkileşiminde kendisinde ortaya çıkar. Bilgiye yönelik insan eyleminin amacı gündelik hayatı kolaylaştırmak, bu anlamda pratik fayda sağlamaktır. Bu açıdan Dewey'in felsefesinde bilgi problem çözücü bir araçtır ve birey ve toplum hayatında karşılaşılan problemlerin çözümü ancak bu tür bir epistemolojik temele oturtulmuş olan "demokrasi" düşüncesi ile mümkündür. Çünkü Dewey, demokrasiyi pratik faydaya yönelik insan eylemlerinin takip etmesi gereken bir yöntem olarak tanımlayarak (Dewey 1984: 157) bu yöntemin yani demokrasinin çoğulcu katılımı farklı düşüncelerin fark edilip tartışılmasına imkân tanıyarak genel için, bu kapsamda birey ve toplum için, faydalı olanın belirlenmesini sağlayacağını ifade eder (Dewey 2000: 81).

Bu bağlamda sosyal ilişkilerin ve kuralların sürekli değiştiği bir toplumda, sabit bir hayat formu önermeyen ve değişikliklerin sebep olacağı problemlere akılcı çözüm önerileri getirebilen bir yönetim biçimi arayan ve ideal bir yönetim biçimi olarak demokrasiyi gören Dewey, bunu liberal bir çizgide ele almıştır. Her yönetim biçimi gibi demokrasi de teorik bir arka plana ihtiyaç duyar. Dewey de, akılcı problem çözümüne yönelik zengin fırsatlar sağlayan bir hayat tarzı olarak gördüğü demokrasiye (Shook 2003: 113) işlerlik kazandırmak ve onu sağlam bir zemin üzerine oturtmak adına, bireysel hak ve özgürlüklerin, çoğulcu katılımın önemle üzerinde durulduğu bir siyasal teori olan liberalizmi savunur. Bu çerçevede Dewey'in siyaset teorisi liberal demokrasi olarak şekillenir.

Siyasi bir kavram olarak liberalizm¹ ise özgürlüğe yaptığı aşırı vurguyla dikkat çeker. Liberalizmin özgürlük ile olan derin bağlantısı göz önüne alındığında, özgürlükçü bir sosyal, siyasal, ekonomik sistemi ifade eden bir kavram olduğu görülür (Yayla 2000: 158). Ancak liberalizm, gerek üzerinde durduğu konuların esnekliği, gerekse yapısında

¹ liberal kavramına yüklenen farklı anlamlar için, bkz. Vincent 2006: 33-5.

barındırdığı refleksif tavrıdan dolayı, zaman içerisinde kendi içinde bazı değişimler yaşar ve farklı gruplara ayrılır². Kaba bir bakışla, klasik liberalizm (geleneksel liberalizm) ve sosyal liberalizm olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Klasik liberalizm geleneği, J. Locke ve D. Hume'un başlangıç noktalarını oluşturduğu iki ana çizgi halinde 17. yüzyıldan günümüze kadar uzanmaktadır. Sosyal liberalizm ise, bir taraftan klasik liberalizme bir anlamda tepki olarak, diğer taraftan klasik liberalizmi geliştirme ve ona sosyal bir içerik kazandırma iddiasıyla, Thomas Hill Green'in çalışmalarıyla ortaya çıkmış ve zamanımıza kadar gelmiştir (Yayla 2000: 159). Dewey'e göre, Green teknik felsefi dairenin dışında çok fazla bilinen bir düşünür olmamasına rağmen Alman düşüncesinde tutarlı bir formülasyonda bireyselci empirizm ve bireyselci liberalizm felsefesinin temellerine karşı ortaya çıkan geniş çaptaki felsefi sorgulama ve reaksiyonunu doğuran organik idealizmi İngiltere'ye tanıtan ve İngiliz düşüncesine sokan öncü bir düşünürdür (Dewey 2000: 32-33). Çalışma konumuzu oluşturan Dewey de, L.T. Hobhouse, J.A. Hobson, J. Rawls'ın da içinde yer aldığı 'sosyal liberaller' grubu içinde kalarak (Vincent 2006: 48), J. Locke geleneğinin devamı mahiyetinde olan, klasik liberalizme eleştirel yaklaşmış ve üzerinde durduğu diğer konularda olduğu gibi liberalizmin de, reformdan geçirilip yeniden inşa edilmesi gerektiğini düşünmüştür³. Nitekim yirminci yüzyılda ortaya çıkan problemlere çözüm bulma noktasında liberalizm çaresiz kalmış, sosyalizm, faşizm, muhafazakârlık, nasyonal sosyalizm gibi akımların karşısında silikleşmeye başlamıştır. Dewey'e göre, "Liberalizm tarafından kullanılan çözümlenme, eleştiri ve ayırma araçları bazı şeyleri serbestleştirmesi bakımından etkili oldu. Fakat iş, yaşam tarzlarını düşünsel ve ahlaki yönlendirici güce sahip tutarlı bir toplumsal örgütlenme doğrultusunda radikal bir şekilde dönüştürmüş olan yeni güçleri ve bireyleri örgütlenme sorununa gelip dayandığında liberalizm neredeyse acz içinde kalıyordu" (Barber 1995: 49-50). Liberalizmin içerisinde bulunduğu bu bunalımın, sosyal hareketlerle bütünleştirilmiş yeterli bir zekâ (akıl)⁴ kavramının ve onlara yön veren bir faktörün geliştirilip elde tutulmasındaki başarısızlığa bağlı olduğunu belirten Dewey, bundan dolayı da klasik liberallerin, kendi deyimiyle erken liberallerin sert bir şekilde suçlanamayacağını çünkü sosyal zekâyâ yönelik araştırmalar, antropolojik çalışmalar yapan ilk bilimsel topluluğun Charles Darwin'in *The Origin of Species* adlı eserini gün yüzüne çıkardığı yılda⁵, bu etki ile kurulduğunu ifade eder (Dewey 2000: 51).

² Liberalizmin farklı türleri için, bkz. Yayla 2003: 21-27.

³ Liberalizmi yeniden yorumlama düşüncesi sadece Dewey'e ait değildir. Liberalizmin yirminci yüzyılda itibar kaybettiğini gören ve aralarında M. Friedman, K.R. Popper, L. Robins, W. Röpke'nin de bulunduğu otuz dokuz liberal düşünür, F.A. Hayek'in çağrısıyla 1947 yılında, İsviçre'nin Mont Pelerin kasabasında bir araya gelerek, benimsedikleri teorinin çağın gereklerine göre yeniden yorumlanması için nelerin yapılabileceğini görüşmüşlerdir. Toplantıya katılan düşünürler, alınan kararlar doğrultusunda, dünyanın her tarafında kendileri gibi düşünen kişilerle iletişim kurarak liberalizmi geliştirmeye çalışmışlardır. Nitekim bu çabalara bağlı olarak, 1950'lerden sonra liberalizmde gittikçe artan bir entelektüel yenileme ve gelişme görülmüştür (Yayla 2003: 6-7).

⁴ Dewey pek çok noktada Hegelciliği ve rasyonalizmi çağrıştırmaya riskine karşı akıl (reason) yerine zekâ (intelligence) kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

⁵ İlginç bir rastlantıyla Dewey de, Darwin'in *The Origin of Species* (Türlerin Kökeni) adlı meşhur eserini yayımladığı yıl olan 1859'da doğmuş ve felsefesinin ana ilkelerini Darwin'in bu eserde ileri sürdüğü teoriler üzerine temellendirmiştir. Hatta daha sonra *The Influence of*

Dewey'i klasik liberalizmi eleştirmeye yönelten başlıca etken de liberalizmin çağın değişen şartları ve gelişen felsefi düşünceler karşısında yozlaşarak zaten pek de tutarlı olmayan tarihsel ve epistemolojik "anlam"ını yitirdiğini düşünmesidir. Şöyle ki, liberalizmin başlıca vurgusu olan özgürlük, salt özgürlük adına bir savunu biçiminde ele alınmış fakat birey ve toplum hayatındaki pratik/pragmatik anlamı göz ardı edilmiş ve ne olduğu belli olmayan bir özgürlük anlayışına dönüşmüştür. Bu doğrultuda, klasik liberallerin tarihsel anlam ve ilgiden yoksun olduğunu, şimdiki liberallerin ise pragmatik değerlerden yoksun olduğunu, halbuki pragmatik değerlerin karşıtlarıyla mücadelede liberalizme güçlü bir silah vereceğini ifade ederek (Dewey 2000: 40-41) özgürlük açısından rölativist aynı zamanda tarihselci bir yaklaşım sergileyen ve konuyu tarihsel ve epistemolojik açıdan ele alan ve klasik epistemolojiye dayanan klasik liberalizmi eleştiren Dewey, tıpkı Rorty'nin de ifade ettiği gibi, analitik felsefenin Kartezyen ve Kantçı modele sığınmasını bir anlamsızlık, tarihsel felsefenin tarihsel olmayan şartlarını ortaya koyma gibi bir yapaylığa kaçış olarak değerlendirerek (Rorty 2006: 15-16) özgürlükçü bir teori olarak liberalizmin bu tür bir temele yani rasyonaliteye dayandırılmasını yadsır ve böyle bir özgürlük anlayışının eksik ya da yetersiz olduğu kanısına varır. Dewey'e göre, özgürlük kültürel bir fenomendir ve kültürel, toplumsal pratikler ile yani pratik/pragmatik deneyimler ile bir anlam bulur. Bu sebeple de liberalizmin ayakta durabilmesi için, çağın değişen şartlarına, özellikle de pratik/pragmatik değerlere, kültüre göre yeniden yorumlanması zorunlu hale gelmiştir. Çünkü:

İngiliz liberal geleneğinde olduğu gibi, Amerikan geleneğinde de özgürlük kavramı *bireylik* ve *birey* kavramına bağlanmıştır. Bu bağlılık öylesine sıkı olmuş ve öylesine sık sık yinelenmiştir ki, artık onun ayrılmaz bir parçası gibi görünmeye başlamıştır. Özgürlüğün bireylikten başka bir kaynağı ve de temeli olabileceğini neden düşünmemişler diye çokları şaşırıyorlar. Oysa Avrupa geleneğinde özgürlük kavramı akılcılık kavramına bağlanmıştır: Kendilerini aklın buyruğuna göre yönetenler özgürdürler; salt iştahlarla duyuların itisine uyanlar ise artık özgür olmaktan çıkarlar. Örneğin, Hegel, Devleti övüp göklere çıkardığı günlerde bir tarih felsefesi yazdı: Buna göre, tarih olaylarının akışı tek insanın özgür olduğu Doğu dünyasının zorba devletinden, *herkesin* özgür olduğu Batı dünyasında, yani Almanya'da doğmakta olan çağa kadar uzanır. Özgürlüğe anlamını veren bu iç-yapılardaki ayrılığa totaliter Almanya temsilcilerinin bu gün ileri sürdükleri şu düşüncelerde rastlıyoruz: Onlara göre, kendi rejimleri, kendi devlet uyruklarına, demokratik devletlerden kat kat fazlasını sağlamaktadır. Demokratik devletlerdeki bireyler, yaşamları karmakarışık olduğu için özgür değildirlir (Dewey 1987: 28).

Bu bağlamda, Dewey' göre, kıta Avrupa'sı geleneği pek çok sosyal problemi kendine özgü yöntemlerle çözümlenmeye kalkışan ve özgürlükle aşırı serbestliğin ayrı şeyler olduğunu ileri sürerek özgürlüğü belirli bir yasa çerçevesinde ele alanların özdeyişlerinde kendisini hissettirir. "Çünkü, klasik gelenekte yasayla akıl, babayla oğul gibi birbirine bağlıdır. Bu özdeyiş yasaya özgürlükle ilişkisi olmayan bir kaynak ve yetki tanıdığı ölçüde, yani, kendi yasalarını belirleyen serbest koşullar bulunmadığını ileri sürdüğü ölçüde, bile bile olmasa da, totaliter devlete yönelir yine de" (Dewey 1987:

Darwin on Philosophy (Darwin'in Felsefedeki Etkisi) konulu bir ders vermiş ve bu ders metni aynı başlık altında yayınlanmıştır (Bakır 2007: 7).

28-29). Bu çerçevede rasyonaliteye ve rasyonalite kaynaklı özgürlük ve otorite anlayışına mesafeli bir duruş sergileyen Dewey, özgürlüğün pratik anlamındaki farklılıkları görebilmek için kıta Avrupa'sına kadar uzanmaya gerek olmadığını, 19. Yüzyıl İngiliz ve Amerikan düşüncesine, “-her ne kadar ikisi de insanoğullarını, sözcüğün ayırıcı anlamında bir *birey* yapan niteliklerle özgürlüğü birleştiriyorlarsa da-” bakıldığında bu farklılıkların net bir biçimde görülebileceğini ifade eder. Dewey, bu durumu, yani özgürlüğün ve bireyin ele alınmış biçimlerindeki farklılıkları ironik bir yaklaşımla eğlendirici ve bir o kadar da öğretici olarak nitelendirdiği yakın dönem Amerika ve İngiltere’indeki uygulamalarla örnekler:

Amerika bir tarım devleti iken bir şehir ve endüstri devleti haline geldiği zaman, Amerikan mahkemeleriyle ticaret ve bankacılığın politik temsilcileri, İngiliz liberalizminin *laissez-faire*’indeki endüstriyel amaçlara özgü nitelikleri (girişim, buluş, güçlülük ve ilerlemeye katılma niteliklerini), Jefferson anlamındaki bireylerden alıp İngiliz anlamında birer birey olan iş adamları ve bankacılara mal etmiştir. Türlü koşullar altında özgürlüğe verilen anlamın tarihçesi incelenince daha da güçlenecek olan bu türlü görüşler, özgürlük sorununun tümüyle, kültürle ilişkili olduğuna bir örnek, hem de önemli bir örnek veriyor bize (Dewey 1987: 29-30).

Bu düşünceleriyle bireyi ve bireysel özgürlüğü rölativist bir tarzda ele alan Dewey, özgürlüğe anlamını veren pratik bir değer olarak kültür üzerine yoğunlaşır ve bu yönüyle kültürel bir liberalizm yorumu ortaya koyarak klasik ya da geleneksel liberalizmin birey ve özgürlük anlayışını eleştirir. Liberalizmi yorumlama, açıklama ve geliştirme noktasında her düşünürün farklı bir yol izlediği, bu duruma bağlı olarak da, liberalizmin temel unsurlarının neler olduğu konusunda farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Durum böyle olsa da, düşünürlerin üzerinde durduğu temel noktalar dikkate alındığında, liberalizmin bağlı olduğu temel unsurlar belirginleşmektedir. Bu bağlamda liberalizmde; bireycilik-toplumculuk, özgürlük, adalet, eşitlik, haklar, devlet, ekonomi gibi konulara vurgu yapılmaktadır. Liberal teoride ele alınan bu konular, birbiriyle mantıksal bağlara sahiptir ve bazıları diğerlerinden çıkarılabilir durumdadır (Yayla 2003: 148). Biz de bu durumu dikkate alarak, Dewey’in liberalizminde⁶ öne çıkan unsurları, onun son dönem düşünceleri, özellikle de *Liberalism and Social Action* (Liberalizm ve Sosyal Eylem 1935) adlı eserindeki düşünceleri doğrultusunda, birey/cilik-toplum ikiliği ve özgürlük bağlamında değerlendirmeye çalıştık.

Birey/cilik-Toplum

Bireycilik klasik liberal teorinin temel yapı taşlarından birini oluşturur. Hemen her liberal düşünürde bireyciliğin belirgin izlerini bulmak mümkündür. Ancak, her

⁶ Dewey, sosyal problemlere bilimsel yöntemin uygulanması gerektiğini düşünür ve liberalizmi de bu anlayışa bağlı olarak yorumlar. Bu anlayışla Dewey, liberalizmin deneysel yöneme bağlı olması gerektiğini vurgulayarak, liberalizmi bir düşünceler bütünü değil bir zekâ (düşünme) yöntemi, bir analiz biçimi olarak tanımlar ve onun amacının kültürel özgürlük, uygarlık kaynaklarında paylaşım fırsatı yaratmak olduğunu ifade eder (Martin 2002: 396). Bu bakış açısı doğrultusunda Dewey, liberalizmin, değişen şartlara bağlı olarak hukuk, siyaset, ekonomi ve kültür gibi toplum yaşamını düzenleyen temel alanlarda reformlar yaparak kendini yenilemesi, bireyi göz önünde bulundurarak özgürlüğü geliştirecek kurumlar oluşturması gerektiğini vurgular (Dewey 2000: 61-62).

düşünürün bireyciliğe yüklediği anlam farklıdır. Klasik liberal gelenekte, genel itibarıyla her türlü kolektivizme karşı olan bir bireycilik anlayışı ön plandadır. Dewey'in de içinde yer aldığı 'sosyal liberalizm' de ise, kolektif bütünlük ve kolektif bütünlüğe ait olan, 'toplumun çıkarı' 'toplumun iyiliği' 'ortak iyi' gibi kavramlar önemli kabul edilir ve birey bu bağlamda değerlendirilmeye çalışılır. Dewey'e göre, Locke'un liberalizminin en belirgin yönü sosyal ilişkilerin siyasal organizasyonunda bireylerin birincil olarak sahip olduğu hakları koruyacak kurumsal yapının oluşturulması yönündeki vurgusudur ki, bu haklar yüz yıl sonra Amerikan bağımsızlık bildirgesinde de yer alan yaşama, özgürlük ve mutluluk hakkıdır (Dewey 2000: 15). Bu bağlamda, Dewey, Lockecü liberal geleneğin şimdiki savunucuları ile, liberalizmin bireysel serbestliğin savunusu etrafında inşa edilmesi gerektiği yolundaki düşüncede hemen hemen hemfikirdir. Fakat asıl problem, Dewey'in bireyselliği aşırı sosyal bir bağlamda ele alması ve bunun liberal gelenekteki bireysellik kavramı ile nasıl bağdaştırılacağıdır. Keza *Individualism Old and New* (Bireycilik Eski ve Yeni 1930) adlı eserinde klasik bireyciliğin (eski) yerini sosyal bireyciliğe (yeni) terk etmesi, bu dönüşümün gerçekleşmesi gerektiği üzerinde durur (Ryan 1995: 319). Dewey'e göre, bu doğrultuda, klasik liberalizmin dönüşümünde muazzam yeni ilgiler yer aldı. Bunların ilgilerin en başında Lockecü liberalizmin temeli olan ve devam etmekte ayak diremekle birlikte liberalizmden farklı daha yeni bir teori ortaya koymayacak olan "serbestlik" (liberty) ve "birey" gelmektedir. Fakat serbestliğe, ki buna özgürlük de dahildir, birçok farklı anlamlar verildi. Sonuç olarak doğal hukuk ticarî üretim ve değişim hukuku ile bağdaştırıldı, klasik "akıl" kavramına radikal bir biçimde yeni bir anlam verilerek ekonomik etkinlikler siyasal kontrol altına sokuldu (Dewey 2000: 18).

Bu bağlamda üst düzey kanun yapıcı eylemleri düzenleyen klasik "doğal haklar" doktrinine mahkemeler tarafından kesin bir şekilde iktisadi bir anlam verildi ve bu anlam doğrultusunda yargıçlar, yasama işleminde, sosyal yaşamı yok etmek için bütünüyle biçimsel olan sözleşme serbestliği/özgürlüğü yerine gerçek bir çıkarı gözetmeyi tercih ettiler. "Kaba bireycilik" başlığı altındaki bu anlayış bütün yeni sosyal politikaları şiddetle eleştirmeye başladı. Kurulu iktisadi rejimin yararlanıcıları, "Serbestlik Birlikleri" (Liberty Leagues) olarak adlandırdıkları toplulukların üyelerinin milyonlarcasının katı düzenli birlikler oluşturarak kurulu düzenin devamını sağlamaları için kendileri ile birlikte onları da aynı daire içerisine aldı. Bu noktada, klasik liberallerin doktrinleri olmamış olsaydı değişime karşı direncin olmayacağı gibi bir iddiada bulunmadığını fakat klasik liberallerin serbestliğin (liberty) anlamı konusundaki kendi yorumlarının tarihi rölativitesini takdir ederken daha sonraki yorumlara karşı durmalarının kesinlikle belli başlı entelektüel ve ahlaki destekten yoksun olduğunu belirten Dewey, asıl trajedinin bu liberallerin siyasi mutlakçılığın yeminli düşmanları olduğu halde formüle ettikleri bu sosyal itikatta kendi kendilerini mutlakiyetçi yapmaları olduğunu ifade eder. Eğer klasik liberaller tarihi rölativiteye maruz bırakılacak bir özel serbestlik yorumunu ileri sürselerdi liberalizmi bir mutlağa bağlamazlar, bütün zamanlarda bütün sosyal şartlar altında başvuru bir doktrinde sabitlemezlerdi (Dewey 2000: 41-42). "Özgürlüğü, yaratıcılığı ve yeni ve daha zengin hayat tarzları arayışının ürünü olacak ahlakî gelişmeyi imkânsız hâle" getirerek çoğulculuğa ve özgürlüğe göz açtırmayan bu sabitlemenin, mutlakçılığın, ilkçağdan beri süregelen Platoncu idealist etkiden kaynaklandığını düşünen Dewey'e göre, mutlakçılık "doğal hukuk teorilerinde, çok çeşitli teolojilerde, Descartes'ın felsefesinde, toplum

sözleşmesi öğretisinde ve Kant'ta bir kez daha karşımıza çıkar. Dewey söz konusu özcülük ve mutlakçılığı, liberalizmin *laissez-faire* ekonomisine özgü kurumların doğanın doğru ve hakikî düzenini temsil ettiği görüşünde teşhis eder” (Cevizci 2001: 346).

Bu noktada klasik liberalizmin “özgürlüğü” ve “birey”i ele alış biçimini, özellikle de bireyi daha çok iktisadi etkinlikleri açısından ele alan J. Bentham ve J. S. Mill ile gelişen çıkarıcı ahlak anlayışını eleştiren Dewey daha çok bireyin toplum içerisindeki yeri üzerinde durur. Zira Dewey'in ahlak felsefesini⁷ anlamaksızın siyaset teorisini anlamak oldukça güçtür (Festentein 1997: 17). Dewey'e göre, bugün ihtiyaç duyulan en büyük şey, bilimsel bilgi ile ahlaki bilginin bağdaştırılmasına engel olan klasik/geleneksel engellerin yıkılmasıdır ki, bu yıkım bilimsel bilgiyi insani ve sosyal problemlere uygulama girişiminin önünü açacak şekilde olmalıdır (Cevizci 2001: 347). Bu bağlamda Dewey, klasik liberallerin Kantçı doğal ahlak ile yapılandırdıkları bireyi 'soyut birey' olarak adlandırır ve bu anlayışa bağlı olarak şekillendirilen bireyin çağın değişen şartlarına ayak uyduramayacağını düşünür. Ona göre geleneksel anlayış bireyi toplumdan soyutlanarak⁸, dar bir çerçeveye sıkıştırıp yalnız bırakmıştır. Bir başka ifadeyle, geleneksel anlayış değişen şartları göz önüne almadan, belirlenmiş ilkelerden hareket etmiş ve bireyin yitimine neden olmuştur (Dewey 1930: 60). Zira rasyonalizme bireyciliği bağdaştırarak bireyin insan olarak değerini vurgulayan Kant, insanı kendi başına bir son, bir amaç olarak görür. İnsan sahip olduğu akıl sayesinde diğer varlıklardan ayrılır ve hiçbir şekilde hiçbir şartta herhangi bir nesne konumuna getirilip bir araç olarak görülemez. Kant'ın temel ontolojik gerçeklik olarak gördüğü özgür ve özerk birey, doğal nedensellik (*causality*) alanının dışında, bir nevi aşkın (*transcendent*) bir varlık olarak belirir (Yayla 2000: 165). Bu düşünceye bağlı olarak şekillenen liberal formatta birey, genellikle kendi içine kapalı, 'kendi özneliği içinde hapsolmuş' yalnız bir varlık olarak anlaşılır. Bedenin sınırları, bireyin de sınırlarıdır (Vincent 2006: 49). (Dolayısıyla birey-toplum ikiliğinde vurgu bireyedir ve bireysel hayatın varlığı için toplumsal hayat zorunlu değildir.) Dewey ise, bir anlamda Platon'un ve Aristoteles'in görüşlerini modernize edip, insanın toplumsal bir hayvan olduğunu ve tek başına yaşamın imkânsız olduğunu vurgulayarak klasik liberalizmde beliren 'soyut birey' yerine kendi tanımladığı 'sosyal bireyi' geçirmeye çalışır⁹. Bu bağlamda bireyselliğin vahşilik değil bir kazanım, başarı olduğunu ve bireyselliğin insanları kişiye özgü

⁷ Dewey ahlak felsefesinde, kognitivist, doğal metaetik geleneği içerisinde J.S. Milli'n etik anlayışına benzer fakat daha somut bir biçimde, ahlâkı da empirik temelli bir bilgi olarak ele alır ve bu çerçevede ahlâkın ana idesi olan iyi'nin ölçütünün fayda olması bakımından olgusal gerçekliğin ta kendisine işaret ettiğini düşünerek ahlâkın da bilimselliğini savunur. Bu noktada Dewey ahlâkı psikolojik bir olgu olarak değerlendirme eğilimindedir (Cevizci 2001: 345-347).

⁸ Klasik liberal anlayışın bireyi toplumdan tecrit ettiği yaygın bir düşüncedir. Ancak, bu düşüncenin yanlışlığına vurgu yapıp, klasik liberal anlayışta bireyin canlı, somut bir varlık olarak değerlendirildiği kanaati de mevcuttur. Bkz. Yayla 2000: 163, 170.

⁹ Dewey'in idealleştiği birey, Amerikan düşüncesinde görülmesi muhtemel bireye karşılık gelir. Çünkü Ona göre, bireylerden oluşan toplum fikri Amerikan düşüncesine yabancı değildir. Amerikan düşüncesinde birey, kendisini tecrit etmiş ve kendisi için çalışan birey değil aksine doğal ve insani bir çevrede evrim geçiren, gelişen ve eğitilebilen bir bireydir (Dewey 2004: 43).

davranış biçimlerine, yapmacıklıklara hayran bırakmaktan (mannerism) ziyade orijinal ve yaratıcı eylemlere sevk etmesi gerektiğini ısrarla vurgulayan (Ryan 1995: 317) Dewey bu anlamda bireyselliği toplum bağlamında ele alır. Sosyal birey, toplumun varlığıyla anlam bulur. Toplum bir son değil hayatın bir vasıtası ve medenileşmiş insanın merkezi eğitim kurumudur (Thayer 2004: 256). Dolayısıyla biz, kabiliyetlerimizi ancak bir toplum içerisinde ve medeni hayatın vasıtalarını kullanarak geliştirebiliriz (Mayer 1992: 91). Bireyi birey yapan, toplumdaki değerler ve özelliklerdir.

Dewey'in vurgu yaptığı toplum, bireylerin entelektüel ve ahlaki gelişmelerini sağlayan, liberal değerlerin hayat bulduğu bir toplumdur (Savage 2002: 93). Böyle bir toplum, hak ve özgürlükleri güvence altına aldığı gibi sürekli değişmeye açık bir yapı sergiler. Sürekli değişmeye açık bir toplum oluşu onun planlı değil, sürekli planlanan bir toplum olduğunu gösterir. Planlı toplum değişmez klişelere sahipken, sürekli planlanan toplum, zamanın ve geleceğin sorunlarını çözecek en iyi yöntemlerin bulunması için sürekli incelemeler ve araştırmalar yapan bir toplumdur (Burns 1984: 100). Bu açıdan Dewey, komünizmi ve faşizmi planlı toplum oluşturma eğiliminde oldukları için yadsır ve dinamik, gelişmeye açık liberal toplum anlayışını ön plana çıkarmaya çalışır.

Dewey'in düşünce sisteminde, birey toplumdan ayrı düşünülmediği gibi toplum da bireyin üzerinde baskı kuran bir unsur olarak değerlendirilmez. Onun göstermeye çalıştığı şey, toplumsal oluşumun; grup etkileşimi ve katılımı ile oluştuğu, bir grubun da tek tek bireylerden meydana geldiği (Gutek 2006: 201) ve insan davranışının temelde sosyal olduğu ya da sosyal bir yapı içerisinde anlam kazanacağıdır. Sosyal yapı içerisinde eylemlerimiz çevremizdekilerin eylemlerini etkiler ve onların eylemlerinden etkilenir. Diğer bireylerle ilişki içinde bulunan bir birey, başkalarının faaliyetlerini göz önüne almadan kendi faaliyetlerini gerçekleştiremez. Çünkü o faaliyetler, kendi niyetlerinin gerçekleşmesi için zorunlu önkoşullardır. O harekete geçince, başkalarını da harekete geçirir ya da başkaları harekete geçince, kendisi de harekete geçer (Dewey 1996: 13). Dolayısıyla biz, eylemlerimizle hem kendimize hem de başkalarına sorumluluklar yüklemiş oluruz. Bu sorumluluklara bağlı olarak da, bireyler birlikte yaşama şartlarını oluşturur ve haklarla donatılırlar. Dewey, haklar ile sorumluluklar arasında bir ilişki kurar ve bu ilişkinin de sosyal alanın dışına çıktığında kurulamayacağını düşünür. Başkaları bir şahsın haklarına saygı duyacak sorumluluğa sahip olmadıkça bu hak, gerçek mevcudiyetine sahip olamaz. Bu bağlamda Dewey, sosyal sorumlulukları daha temel gerçeklik olarak kabul eder ve şahsi sorumlulukları sosyal sorumluluklara göre anlamlandırır. Bir şahsa gösterilen özel ve önemli sorumlulukların kabulü, sosyal kanıtlamaya ihtiyaç duyar. Çünkü herhangi bir sorumluluğun kabulü kanıtlamayı talep eder. Dolayısıyla sorumluluklar tecrit edilmiş bir şekilde mevcut olamazlar (Shook 2003: 143–144).

Dewey, diğer insanların varlığına göre şekillenecek sosyal sorumlulukların, iyinin artmasını amaçlayan grup işbirliğinin tezahürü için gerekli olduğunu düşünür. Ona göre işbirliği, hayatın daha değerli iyiliklerini ortaya çıkarır. Dolayısıyla herhangi bir toplum, ortak bir kültürün uygulamalarını ve beklentilerini karşılayarak daha değerli iyilikleri devam ettirir ve ilerler. Bu yapı içerisinde yer alan toplumun üyeleri de, sosyal iyiliği üretmek için tasarlanmış ilişkilerin kültürel yapıları olan sorumlulukların sosyal

rollerin tabiatında mevcut olduğunu varsayarlar (Shook 2003: 144). Bu düşüncesiyle Dewey, Lockecu gelenekten ayırır. Lockecu geleneğe bağlı filozoflar, bireysel hakların insan doğasının belirleyici bir özelliği tarafından tespit edildiğine inanırlar. Birey doğal bir hak nedeniyle bedenine sahiptir ve bireyin ürettiği mallar, beden mülkiyet haklarının uzantıları olarak görülür. Bireyin kendi bedeninin ve onun kapasitelerinin 'sahibi' olduğu ve topluma hiçbir borcu olmadığı düşünülür. Dolayısıyla bireysel arzuların ve çıkarların egemen olmaları gerektiği düşüncesini ön plana çıkarırlar. Her birey, arzularının ve tutkularının peşinden gider ve kendi çıkarlarının ilgilerinin yargıdır. Bu anlamda, kurumlar bireyleri yargılamaktan kaçınmalıdır. Her hangi bir kolektif ya da kurumsal sorumluluk olamaz; çünkü bireyler yalnızca kendilerinden sorumlu olabilir. Bireysel iyi, biricik iyidir (Vincent 2006: 49-50). Dolayısıyla bireylerin bireysel çıkarının dışında ve onlara üstünlük taşıyan birtakım ortak çıkarlardan söz edilemez. Toplumun iyiliği gibi kolektif bütünlere ait kavramlar müphem, ne olduğu belirsiz kavramlardır. Bir bireyi toplumun iyiliği için kullanmak demek, onu bir araç durumuna düşürmek; ona, bir nesne gibi muamele ederek kişilikten uzaklaştırmak; şey yapmak ve onu başkalarına kurban etmek demektir (Yayla 2000: 167). Bu bağlamda gözetilmesi gereken birey haklarıdır. Birey toplumdaki önce varolmuştur ve toplum tarafından haklarından yoksun bırakılamaz (Can 2005: 15). Dolayısıyla Lockecu gelenek, özel hakkın, ahlaki oluşumun ve hukuk kurallarının sosyal alanın ötesinde, doğal bir şekilde var olduğunu kabul eder. Dewey ise, birey haklarını kabul etmekle birlikte, sosyal alanın dışında herhangi bir ahlak ve hukuk temeli arama mantığını reddeder (Shook 2003: 142). Geliştirmeye çalıştığı ahlak, metafizik prensiplere değil, insan eyleminin gözlenebilir özelliklerine dayanır ve diğer insanların varlığıyla anlam bulabilecek olan sorumluluklara bağlanır. Dewey'e göre, ahlaki davranışlar her ne kadar bireysel gibi görünse de, başkalarını etkilediği için sosyal bir yöne sahiptir (Türer 2006: 293). Bir eylem de, bir doğal hukuk kuralı ile uyumlu olduğu için değil, sosyal iyiliğin gelişmesine katkıda bulunduğu için haklı görülebilir. Dolayısıyla Dewey, eylemleri sosyal alan içinde, sonuçlarına göre değerlendirir. Eylemleri sonuçlarına göre değerlendirmesi de onu pragmatist yapar.

Dewey'e göre, yeni bir hak kabul edildiğinde, bu yeni hakkın mevcut olup-olmamasını sorgulamanın tek yolu, toplumdaki ahlaki davranış beklentilerinin değişip-değişmediğine bakmaktır. Bu nokta da klasik anlayışa bağlı düşünürler, doğal olarak toplum-üstü şahsi haklar gerçeğine bakarak, toplumun ahlaki beklentilerini değiştirmesi gerektiğini öne sürerler. Oysa Dewey için, ahlaki düzenlerin haklı olup-olmadığına karar vermede, sadece toplum tarafından uygulanan sosyal bir standart kullanılabilir. Toplumun kullanacağı tek standart ise, sosyal sorumlulukların mevcudiyetine hizmet eden bir amacı hesaba katan bir standarttır. Dewey bu argüman ile, toplum üstü bir orjine ve doğrulamaya sahip olan özgür hakların, demokrasinin güvenli bir temeli olduğu şeklindeki görüşü de reddetmiş olur (Shook 2003: 144).

Dewey'in adalet anlayışı ve adaletin dengelenmesi adına işlenen suç karşılığında verilen ceza da, 'sosyal iyi' düşüncesine göre şekillenir. Sosyal iyiye dayanan anlayış, adaletin temin edilmesini kendinde bir amaç olarak görmez ve sadece sosyal bir kötülük meydana gelecekse cezalandırmanın gerekli olduğunu düşünür. Bu anlayışa bağlı olarak Dewey, sosyal iyiliği hesaba katmadan, adaleti insanın refahı için en iyi şey olarak gören J. Locke ve J.S. Mill gibi düşünürleri eleştirir. Sosyal iyiyi hesaba katmadan adaleti tesis etmeye çalışan anlayış, hiçbir sosyal iyi ortaya çıkmasa bile suçlunun

cezalandırılması gerektiğini düşünür. Dolayısıyla, cezalandırmanın suçlunun gelecekteki davranışını ve toplumun iyiliğini nasıl etkileyeceğini göremezler. Dewey için olması gereken, adaleti sağlamak adına verilen cezanın, bireyin gelecekteki davranışı üzerindeki etkisini göz önüne almak ve suçlunun yeniden suç işleme eğiliminin kamuya nelere mal olabileceğini hesaplamaktır (Shook 2003: 141). Bu bakış açısıyla Dewey, cezanın yıkıcı değil, yapıcı ve bütünleştirici bir eğilimle ele alınması gerektiğine dikkat çekmiş olur.

Buraya kadar ortaya koyduklarımızdan Dewey'in, bireyin yanında toplumu da gerçek bir varlık olarak kabul ettiği, insan eylem ve davranışlarını toplumu göz önüne alarak anlamlandırmaya çalıştığı, dolayısıyla klasik liberal geleneğin 'soyut birey'i yerine kendi tanımladığı 'sosyal birey'i geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Dewey'in klasik liberalizmin 'soyut birey'i yerine kendi tanımladığı 'sosyal birey'i geçirme çabası yirminci yüzyıl toplum yapısında gözlenen değişikliklere bağlanabilir (Dewey 1930). Zira toplum, yeni teknolojiler yoluyla değişmiş ve yeni bir birey tipine ihtiyaç duyan yeni bir sosyal çevre yaratmıştır. Dolayısıyla liberalizmin birey anlayışının da yeni şartlara göre uyarlanması zorunludur. Çünkü sosyal ilişkilerin ve kuralların değiştiği bir toplumda, bu değişikliklerin sebep olduğu kaçınılmaz çatışmaları çözümlenecek bireylere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Dewey, ekonomik fırsat eşitliği ve güvenliği göz önünde bulundurarak, dikkati değişen toplum yapısındaki dernekler, şirketler gibi kolektif birliklere çeker. Büyük kapital birliklerin ortaya çıkışı, endüstrinin mekanikleştirilmesi ve her türden ekonomik etkinliklerin bütünleştirilmesi, bireyi makinenin bir çarkı durumuna getirmiştir. Bu tür değişikliklerin karşısında, her şeye egemen olan bireyin, özgür rekabet düzeni içinde, salt girişkenliğine, çalışkanlığına ve yeteneğine dayanarak yükseleceği yolundaki eski düşünce anlamını tümüyle yitirmiştir. Dolayısıyla Dewey'in bakış açısından, bireyciliğin, devrimci değişiklikler geçiren bir toplumdaki yaşamın gereklerini göz önüne almasının zamanı gelmiştir. Vatandaş artık yabancu bir dünyada kendi haline başıboş, şaşkın ve çaresiz durumda bırakılamaz. Grubun kolektif düşüncesiyle endişeden ve güvensizlikten kurtarılmalıydı. Ancak bu yollara başvurarak bağımsızlığını yıkan güçlü baskılardan kurtarılabilip, yeniden öteki bireylerle eşit ilerleme şansına sahip olacağı bir çizgiye getirilebilir (Burns, 1984: 99) ve kendi eylemlerinden sorumlu özgür bir varlık olabilirdi.

Özgürlük

Liberal teoride özgürlük, vazgeçilmez bir hak olarak kabul edilir ve hemen hemen her düşünürün önemle üzerinde durduğu konuların başında gelir. Hatta liberalizmi, kelimenin tam anlamıyla 'özgürlükçü bir teori' olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim, doğuş ve gelişme süreci boyunca liberalizmin ilk ve en temel talebi, özgürlüğün kazanılması ve korunması olmuştur (Yayla 2000: 158). Ancak bireycilik konusunda olduğu gibi özgürlük konusunda da düşünürler arasında tam bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Dewey, klasik liberalizmde özgürlüğün bireye bağlı olarak şekillendiğini ve onun ayrılmaz bir parçası gibi görülmeye başladığını ifade ederek, özgürlüğe bu tarz bir yaklaşımı eleştirir. Dewey nazarında özgürlüğün, klasik liberal anlayışın ortaya koyduğu bireye, yani 'soyut bireye' göre şekillendirilmesi, kültürle bağını koparır ve

özgürlüğün pratik anlamını gölgede bırakır. Zira soyut bireyin öne çıkarılması, özgürlüğün başkaları ile birlikteyken değil, kişinin kendi ile giriştiği etkileşimde yaşanmaya başlayan bir olgu olduğunu gösterir. Bir anlamda geleneksel düşünce 'siyaset azaldıkça özgürlük artar' sözünü parolası yaparak, özgürlüğün siyasetin bittiği yerde başladığına ilişkin düşünceyi pekiştirerek, özgürlüğü özel alanın dar sınırları içine hapseder. Oysa özgürlük, bireylerin birbiriyle karşılaştıkları, yeni ilişkiler kurdukları ortamda ortaya çıkan bir olguya işaret eder. Dewey'de, bir arada yaşayan bireylerin özgürlüğünü kültürün bir içyapı sorunu olarak görür ve özgürlüğün mevcut kültüre göre bir şekil alacağını, mevcut kültürel öğelere göre bir anlama sokulabileceğini düşünür (Dewey 1987: 26). Bu bağlamda Dewey, toplumsal değerleri içerisinde barındıran kültürü; "kişisel anlam dağarcığının kesinliğini ve kapsamını sürekli olarak genişletmek ve düzenlemek yeteneği" (Dewey 1996: 139) şeklinde tanımlar ve özgürlüğü elde etmede önemli görür.

Dewey'in üzerinde durduğu nokta özgürlüğün çözümlenmesinden ziyade ne şekilde olduğudur. Dewey de Locke gibi özgürlüğü, ele geçirildiğinde her şeyin üstünde tutulan bir hak olarak görür. Fakat Dewey, özgürlüğün ya da özgürlük düşüncesinin kaynağı noktasında Locke'dan farklı düşünür. Locke, özgürlüğü ve diğer vazgeçilmez hakların kaynağını rasyonaliteye¹⁰ yakın bir 'doğallıkla' açıklarken, Dewey bunu eylemsel empirik sonuçlara dayandırır (Bakır 2007: 29). Bu anlayışla vurguyu insan eylemine kaydırarak, özgürlüğü, özgül şeyleri yapmak için fiili güç olarak tarif eder (Hayek 1997: 203) ve sonu gelmeyen uyanık bir çaba karşılığında elde edilebileceğini düşünür (Dewey 1987: 15). Bu bağlamda Locke'u eleştiren Dewey, Locke'un bilgi konseptinin bilimsel, yani psikolojik verilerle şekillenmekten ziyade mantıksal olduğunu (Dewey, 1916: 406), bu sebeple de özellikle özgürlüğün rasyonaliteye dayandırılması gibi bir açıklığın onun empirizminin gevşekliğinden kaynaklandığını (Dewey 1929: 229), Locke tarafından başlatılan felsefi empirizmin, maksadı bakımından parçalayıcı olduğunu ifade eder (Dewey 2008: 156). Zira Dewey siyaset teorisini büyük ölçüde epistemolojik açıdan temellendirmeye çalıştığı "demokrasi" düşüncesine dayandırır ve sosyal, siyasal ve iktisadi problemlere bilimsel metot ya da eleştirel zekânın uygulanması şeklinde yaklaşır (Festentein 1997: 17).

Özgürlüğü elde etme noktasında Dewey, psikolojik süreçleri de devreye sokarak, genel felsefesine uygun düşecek şekilde özgürlüğü fayda zemininde savunmaya çalışır. Zira Dewey için davranışın temel ölçüsü sonuçlarda ortaya çıkan faydaya dayanır. Ancak Dewey'in öne çıkardığı fayda, hem bireyin hem de toplumun iyiliğine yöneliktir. Bu bağlamda birey ve toplum hayatını düzenleyen hukuk kuralları da, hem bireyin hem de toplumun faydasını gözetecek şekilde düzenlenmelidir. Konulmuş olan kanunlar ne bireyi toplum içerisinde yok saymalı, ne de toplumu bireysel aşırılıkların alanı yapmalıdır. Siyasal bir organizasyon olan devlet de birey ve toplumun özgürlüğünü

¹⁰ Özgürlüğü, rasyonel bir anlayışla açıklamaya çalışmak, bireyi, dolayısıyla akli tek bir hakikat kaynağı olarak görmek anlamına gelir. Bu durum ise, insanı dogmatik bir anlayışa sürükleyeceği gibi özgürlüğün pratik anlamını da gölgede bırakır. Dewey akli, bir hakikat kaynağı veya hakikat yargıcının adı olarak değil, zeki bir varlık olan insanın, dili kullanma, dolayısıyla gücün yanı sıra iknayı kullanma yeteneğinin adı olarak ele alır ve akli her bireyin topluma bir fayda sağlayabilmesine olanak tanıyan genel bir nitelik olarak kabul eder (Rorty 1999: 473).

kısıtlama aracı olmamalıdır. Devlet toplumun ve onu oluşturan bireylerin ekonomik ve toplumsal yaşamlarını tamamlayan bir kurum olmalıdır (Vincent 2006: 77).

Klasik liberalizm özgürlüğün en iyi nasıl kazanılacağı ve korunacağı fikrini geliştirirken vurguyu ekonomik özgürlüğe kaydırır. Dewey'in klasik gelenekten ayrıldığı başka bir nokta da burasıdır. Klasik liberalizm de ekonomik özgürlükten kastedilen, ekonomik faaliyetlerde bulunmak veya girişimcilik hakkına sahip olmaktır. Ekonomik özgürlüğün olması demek, piyasa ekonomisinin olması demektir. Piyasa ekonomisinin olmadığı bir yerde özgürlük de yoktur. Piyasa ekonomisi kaldırıldığında bütün siyasi haklar ve özgürlükler ortadan kalkar. Özgürlüğü yaratan, kanunlar, anayasalar vs. değil, piyasa ekonomisidir. Dolayısıyla klasik anlayış ekonomik özgürlüklerin ve onların yarattığı piyasa sisteminin olmadığı yerde diğer özgürlüklerinde olamayacağını düşünür (Yayla 2000: 184-187). Dewey ise, serbest piyasaya düşman olmamakla birlikte, özgürlüğün siyasi anlamının ekonomik etkinliğin ardından ikinci plana düşürülmesine neden olan bu anlayışa karşı çıkar ve bu anlayışta üretim ve ticaret kanunlarının doğal kanunlarmış gibi algılandığını ifade eder (Dewey 2000: 15). Ona göre, bireylere doğalmış gibi sahiplendirilen ekonomik haklar ve bu çerçevede düzenlenen kanunların, diğerleri ile karşılaştırıldığında doğallıktan yoksun ve incitici olduğu görülecektir (Dewey 1954: 95).

Buraya kadar ortaya koyduklarımızdan Dewey'in, özgürlük kavramıyla, eylemsel sonuçlara bağlı olarak ortaya çıkan bir olguyu ifade ettiği ve eylemde bulunma halini de diğer insanların varlığıyla açıklamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda Dewey'in özgürlük anlayışı, bireye içindeki yetenekleri geliştirme ve topluma katkı yapma imkânı veren bir özgürlüktür. Ancak bu özgürlük hiçbir anlamda mutlak kabul edilmemeli, bireyler tarafından bir hak olarak ileri sürülmemelidir. O ancak toplumun iyiliğine yaradığı ölçüde bir hak olarak kabul edilebilir (Burns 1984: 100). Dolayısıyla Dewey'in özgürlük anlayışı klasik liberalizmin savunduğu negatif özgürlük anlayışının dışında kalır. Zira Isaiah Berlin'in ortaya koyduğu biçimiyle negatif özgürlük, müdahalenin olmaması halidir. Hiç kimse benim yaptıklarına karışmadıkça, zorlama ve engelleme olmaksızın seçimlerimi yapabildiğim oranda, negatif olarak özgürümdür. Bu özgürlük anlayışında egemenlik ya da denetim bireye bağlıdır. Pozitif anlamda özgürlük ise bireyin müdahale ve denetimden muaf olması değil, iradi tasarrufunu kullanarak eylemlerde bulunabilmesi ve bu çerçevede kendisi üzerindeki egemenliğini gerçekleştirebilmesidir (Berlin 1982: 141-142, 149). Dewey'in ortaya koyduğu anlayışta ise egemenlik ya da denetim sadece bireye değil aynı zaman da kolektif anlayışa da bağlanmıştır. Dewey'in bakışında, kolektif anlayışa da yer olması, onun pozitif özgürlüğü ön plana çıkardığını göstermektedir. Nitekim özgürlüğün koşulları, diğer insanların varlığı da göz önüne alınarak oluşturulmaya çalışılmaktadır. Oysa klasik liberalizm serbestliği bireysel özgürlükten ziyade mülkiyet hakkı etrafında şekillenen iktisadi serbestlik bağlamında ele aldığı için, iktisadi etkinliklere de herhangi bir müdahalenin varlığını olumsuzlar. Buna karşın sosyal liberalizm, diğer bireylerin de varlığını göz önünde bulundurarak, devlet müdahalesine ya da denetimine karşı sempatik bir tavır takınır (Macit 2009: 72). Bu da Dewey'in liberalizminin, tam anlamıyla olmasa bile büyük oranda, neden daha çok pozitif özgürlüğe yakın durduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Dewey, klasik liberal anlayışta ortaya konan bireye ve bireyin özgürlüğüne yönelik kaygıları şevkle benimsemiş, ancak bu kavramların içinin doldurulması noktasında bu gelenekten ayrılmıştır. O, değişen toplum yapısını göz önünde bulundurup, sürekli gelişmeyi hedefleyen bir anlayışla liberalizmi yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir. Dewey'in liberalizmi yeniden inşa etme girişimi, demokrasiyi temellendirme girişimi olarak görülebilir. Nitekim demokrasi düşüncesi, onun bütün felsefesini temsil eder durumdadır. Bu açıdan Dewey'in yaklaşımı liberal demokratik bir teori olarak belirir. Dolayısıyla Dewey'in düşünceleri, liberalizm ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki olduğu ve liberalizmin bir demokrasi üretebileceği yönündeki görüşleri desteklemesi bakımından önemlidir. Ancak Dewey'in, liberalizmin deneysel yönüne bağlı olması gerektiği düşüncesi eleştiriye açık bir düşüncedir. Liberalizmi deneysel yönüne bağlı bir anlayışla yorumlamak, sosyal eylemleri pozitivist bir yaklaşımla ele almak anlamına gelir. Zira Dewey bu yaklaşıma doğrudan bir adlandırma yapmamış olmakla birlikte doğal kanunların sosyal kanunları oluşturacağına ya da biçimlendireceğine kani idi. Çünkü onun düşüncesinde, evrimselciliğin de güçlü etkisiyle, insan doğanın ayrılmaz bir parçası olduğu için doğal kanunlara tabidir ve bu bağlamda olgusaldır. Dewey'in pozitivist eğilimi de bu noktada belirginleşir, keza o olgusal gerçekliğin dışında herhangi bir gerçekliği ya da faaliyet alanını, ki buna metafizik de dahildir, kabul etmez. Bu anlayış, insani ilişkilerin olgusal düzeyde ele alınabileceğinin, dolayısıyla doğada işleyen kanunların insani ilişkilere uygulanabileceğinin bir başka ifade şeklidir. Oysa insani ilişkilerin kendisini gösterdiği sosyal alan ile doğa farklı iki alandır ve farklı yasalara tabidirler. İnsani ilişkilerin kendisini gösterdiği sosyal alanda ortaya konan eylemler öngörülemez bir yapıya sahipken, deneysel yöntemin uygulandığı doğada eylemler sonuçları itibarıyla denetlenebilir bir özellik gösterirler. Dolayısıyla farklı yasalara tabi alanlar olmaları nedeniyle, her alan için geçerli olan kuralların kendi sınırları içerisinde işletilmesi gerekir. Doğada işletilmesi gereken yöntemi insani ilişkilere uygulamaya çalışmak, insan eylemini kesin kurallara bağlamak anlamına gelir ki, bu durumda insanı belirli bir gücün tahakkümü altına sokar ve özgür olmaktan çıkarır.

KAYNAKÇA

- BARBER, Benjamin (1995) *Güçlü Demokrasi*, çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAKIR, Kemal (2007) *John Dewey ve Demokratik Eğitim*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BERLIN, Isaiah (1982) "Two Concepts of Liberty", *Political Philosophy*, ed. Anthony Quinton, pp. 141–152, Oxford University Press.
- BURNS, Edward McNall (1984) *Çağdaş Siyasal Düşünceler*, çev. Alaeddin Şenel, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- CAN, Nevzat (2005) *Özgür Birey Sınırlı Devlet*, Ankara: Hece Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2001) *Etiğe Giriş*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- DEWEY, John (1916) *Essays in Experimental Logic*, New York: Dover Publications, Inc.
- DEWEY, John (1929) *Experience and Nature*, London: George Allen & Unwin, Ltd.

- DEWEY, John (1930) *Individualism Old and New*, New York: Minton, Balch & Company.
- DEWEY, John (1954) *The Public and Its Problems*, Chicago: Swallow Press.
- DEWEY, John (1984) *The Quest for Certainty: A Study of the Relation of Knowledge and Action*, Minton, Balch and Co., New York, 1929, Also in: *The Later Works*, Volume 4, with an introduction by Steven Toulmin. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1984.
- DEWEY, John (1987) *Özgürlük ve Kültür*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- DEWEY, John (1996) *Demokrasi ve Eğitim*, çev. Tahsin Yılmaz, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- DEWEY, John (2000) *Liberalism and Social Action*, New York: Prometheus Books.
- DEWEY, John (2004) "Amerikan Pragmatizminin Gelişimi", çev. Celal Türer, *Felsefi Metinler: Pragmatizm*, ed. İsmail Doğu, ss. 27-44, İstanbul: Üniversite Kitabevi.
- DEWEY, John (2008) "Deneyim ve Usun Değişen Kavramları", *Pragmatizm Pratik Bir Felsefe*, Der ve çev. Sara Çelik, ss. 153-169, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- FESTENTEN, Matthew (1997) *Pragmatism and Political Theory from Dewey to Rorty*, Cambridge: Polity Press.
- GUTEK, Gerald L (2006) *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, çev. Nesrin Kale, Ankara: Ütopya Yayınları.
- HAYEK, Frederich (1997) *Hukuk, Yasama ve Özgürlük –Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni-*, çev. Mehmet Öz, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- MACİT, M. Hanifi (2009) *John Rawls'da Siyasi Liberalizmin Yeniden İnşası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MARTIN, Jay (2002) *The Education of John Dewey*, New York: Columbia University Press.
- MAYER, Frederick (1992) *Yirminci Asırda Felsefe*, çev. Vahap Mutal, İstanbul: Dergah Yayınları.
- RORTY, Richard (1999) "İdealleştirmeler, Temeller ve Toplumsal Pratikler", *Demokrasi ve Farklılık*, ed. Seyla Benhabib, çev. Z. Gürata & C. Gürsel, ss. 471-475, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- RORTY, Richard (2006) *Felsefe ve Doğanın Aynası*, çev. Funda Günsoy Kaya, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- RYAN, Alan (1995) *John Dewey And the High Tide of American Liberalism*, New York: W. W. Norton & Company.
- SAVAGE, Daniel M (2002) *John Dewey's Liberalism: Individual, Community, and Self-Development*, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- SHOOK, John R (2003) *Amerikan Pragmatizminin Öncüleri*, çev. Celal Türer, İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları.
- THAYER, H. S (2004) "John Dewey", çev. Alparslan Doğan, *Felsefi Metinler: Pragmatizm*, ed. İsmail Doğu, ss. 253-262, İstanbul: Üniversite Kitabevi.
- TÜRER, Celal (2006) "John Dewey" *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt 4, ed. Ahmet Cevizci, ss. 286-299, Ankara: Ebabil Yayınları.
- VINCENT, Andrew (2006) *Modern Politik İdeolojiler*, çev. Arzu Tüfekçi, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- YAYLA, Atilla (2000) *Liberal Bakışlar*, Ankara: Liberte Yayınları.
- YAYLA, Atilla (2003) *Liberalizm*, İstanbul: Plato Yayınları.